

Van abdijkerk tot kapittelkerk

De bedoeling van deze lezing is een overzicht te geven van het religieuze leven in Aldeneik vanaf de bekering tot het christendom (rond 720) tot de verhuis van het kapittel naar Maaseik in 1570-1571 waar het veel veiliger was dan in het onbeschermd Aldeneik.

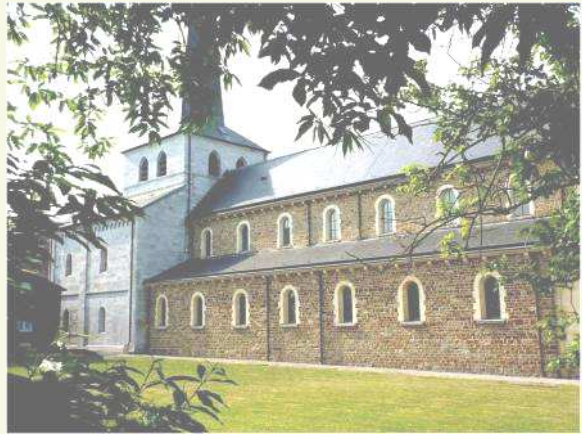
Het gaat over ongeveer 850 jaar geschiedenis. In deze periode hebben hier twee religieuze gemeenschappen geleefd, eerst een vrouwenabdij van Benedictinessen die meer dan 200 jaar heeft bestaan en daarna een kapittel van kanunniken, mannen dus, die hier meer dan 600 jaar de liturgie hebben verzorgd.

In die periode hebben hier 3 kerken gestaan waarvan de huidige de derde is maar die na de verhuis van het kapittel gedeeltelijk werd afgebroken. In de tweede helft van de 19de eeuw werd die terug opgebouwd, maar dat zal in een tweede lezing worden uiteengezet.

Dit verhaal is gebaseerd op teksten, voor zover die bewaard zijn en voor zover die bestudeerd zijn en ook op wat kunsthistorici over de kerk en haar inrichting weten te vertellen. Tot nu toe ken ik geen enkel tekst die inlichtingen geeft over de bouwgeschiedenis van deze kerk maar anderzijds zijn en nog heel wat bronnen niet bestudeerd. Dit is dus een voorlopige stand van de kennis.

Her kerkgebouw dat nu van buiten en van binnen is gerestaureerd staat centraal maar dat kunnen we niet los zien van de kanunniken die hier hebben geleefd en gebeden en van alles en nog wat hebben meegemaakt en ook niet van de geschiedenis die vooraf ging aan de bouw van deze kerk.

Daarom beginnen we deze uiteenzetting met het leven van Harlindis en Relindis, de eerste abdisen van de abdij van Benedictinessen.

1. De kerstening en de stichting van een vrouwenklooster.

De vita Harlindis en Relindis is de enige bron die ons inlichtingen geeft over de vroegste periode van Aldeneik. In het heiligenleven wordt zowel het leven van de beide maagden in de 8e eeuw als hun heiligverklaring in de tweede helft van de 9de eeuw behandeld. Traditioneel neemt men aan dat het leven voor 881 werd geschreven omdat de strooptochten van de Noormannen niet worden vermeld. Deze gebeurtenissen vanuit hun kamp te Asselt bij Roermond en ze gingen van daaruit plunderen in Maastricht, Aken en Luik en ze moeten dus per schip of over land aan Aldeneik zijn voorbijgekomen. Maar het kan ook zijn dat de auteur later schreef, na 881, toen die tochten van de Noormannen al verleden tijd waren. Deze kleine uitweiding is bedoeld om aan te geven dat het in de vroege middeleeuwen niet alleen moeilijk is om gebeurtenissen te dateren maar dat het ook moeilijk is om de gebeurtenissen zelf te kennen.

Voor de stichtingsperiode van het Benedictinessenklooster kunnen we een tijdsperiode afbakenen van 719 tot 739. Deze data zijn afgeleid van de leven van Willibrord en Bonifatius.

Deze beide bisschoppen worden in het vita tweemaal tezamen vermeld, de 1ste maal in verband met het wijden van Harlindis en Relindis tot abdisen, de tweede maal in verband met het wijnwonder. Zoals bekend waren Harlindis en Relindis dochters van Adelhard, een lokale machthebber die zijn dochters naar Valenciennes stuurde voor een opleiding tot kloosterzuster. Wanneer ze terug thuis waren gingen ze als gesluierde maagden inwonen bij hun ouders. Deze gingen daarna op zoek naar een geschikte plaats voor de bouw van een abdij. *Toen hij die gevonden had in een nutteloos bos met onvruchtbare bomen bij een open plek met een bron dicht bij de Maas riep Adelhard een grote groep mannen en vrouwen bijeen en hij zuiverde die plaats van alle heidens bijgeloof.* Er gebeurde dus een collectieve afzwering van het heidendom, waarschijnlijk door het omhakken van die nutteloze bomen.

De kerstening gebeurde met medewerking van de lokale heer.

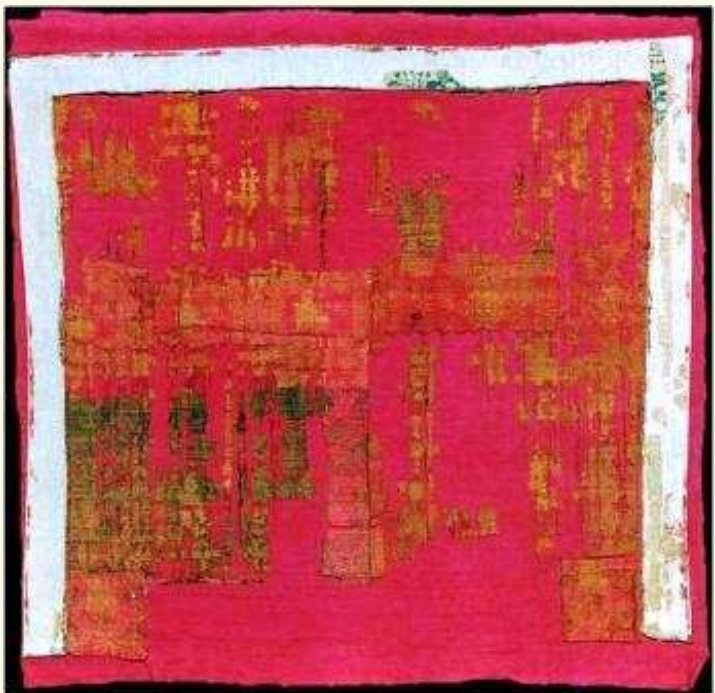
De bouw van het klooster was eveneens een collectief gebeuren want, *toen de H. Maagden meehielpen met het versjouwen van zavel en stenen, kwam een enthousiaste groep buren helpen.* Bij de bouw van het klooster en de kerk onderscheidt de hagiograaf twee

fasen: het leggen van de fundamenten en het daaropvolgende werk: het timmerwerk. Het ging dus om een houten kerk en de stenen en de zavel werden gebruikt voor de fundering en de bevloering. Het geheel was gedekt met stro.

Het klooster en de kerk waren eigendom van Adelhard, de grondheer. Dit noemt men een eigenklooster of eigenkerk. Als alles klaar was namen Adelhard en zijn vrouw daar hun intrek. Het was dus ook een voorziening voor hun oude dag. Ze werden daar ook begraven. Hun dochters kwamen bij hen inwonen.

Pas na de dood van beide ouders ging het klooster echt van start: de beide maagden werden tot abdis gewijd en er werden 12 kloosterzusters opgenomen die door Harlindis en Relindis werden onderricht.

Concrete gebeurtenissen uit het leven van de zusters weet de hagiograaf niet te melden behalve hun werk als kopiisten en miniaturisten, nl. bij het schrijven en verluchten van de evangeliaria en hun vaardigheid in het weven en versieren van textilia. Maar wij weten ondertussen dat ze elders zijn gemaakt.

Toen Harlindis overleed wilde haar zuster niet dat haar lichaam met aarde werd bedekt. Zij werd dus bovengronds in een sarcofaag bijgezet, afgedekt met een witte doek. Uit die sarcofaag kwam nooit een kwalijke geur. Wel kwam er een damp uit doe geurde naar wierook. Zo werd de lijkgeur verdreven. Bij dat graf gebeurden vele wonderen, 18 in totaal. Hiermee geeft de hagiograaf aan dat de heiligverklaring terecht was.

2. Bouw van een stenen kerk en de translatie van de relieken.

Toen de houten kerk op instorten stond heeft abdis Ava haar tot op de grond laten afbreken en haar vervangen door een stenen gebouw. *De nieuwe stenen kerk werd uitgevoerd "in mooi metselwerk" en ze was "prachtig van constructie".* Meer gegevens vindt men in het Vita Harlindis en Relindis niet. Toch weten we nog iets meer van die kerk.

Onder de houten vloer van de sacristie kan men nog een half cirkelvormig fundament van een zijkoor vinden. Dit betekent dat deze 2de kerk een half cirkelvormig hoofdkoor had en twee dito zijkoren.

Ook het altaarblad in zwart marmer is heel waarschijnlijk bewaard want het werd gebruikt als grondvlak van de credenstafel die in het huidige koor onder een dubbele boog in aangebracht. De kerk behoort nog tot de Karolingische periode.

De bouw van de nieuwe kerk was een gunstige gelegenheid om de relieken van hun bovengrondse rustplaats buiten de kerk over te brengen naar het oostkoor van de kerk. Daar werden ze achter het altaar van de onbevleete Maagd Maria "eervol bijgezet" in een reliekschrijn en "daar werden ze vereerd". Deze translatio of overbrenging gebeurde onder leiding van de bisschop van Luik, Franco die regeerde van 855 tot 901. Wat toen gebeurde betekende de heiligverklaring van de H.H. Maagden. Ze werden verheven tot de eer van de altaren. De heiligverklaring gebeurde volgens de toenmalige regels: 1. er hadden wonderen bij het graf plaatsgevonden; 2. de relieken werden door het volk vereerd en 3. de bisschop leidde de ceremonie van het overbrengen van de relieken. Naar aanleiding hiervan werd het heiligenleven (vita) opgesteld.

3. De teruggave van de geseculariseerde en gefeodaliseerde abdijgoederen.

Wat opvalt in de levensbeschrijving van de beide Maagden is dat de hagiograaf telkens opnieuw benadrukt dat het klooster op de eigen grond van Adelhard was opgericht, dat beide maagden de grond hadden geërfd en dat het dus hun eigendom was. Dit moet men in verband brengen met twee oorkonden uit de 1ste helft van de 10de eeuw waarin twee Duitse koningen geroofde landerijen aan de nonnen van Aldeneik terug schenken. In 929 ging het om een domein in de vallei van de Rijn in de buurt van Keulen. Dat domein bestond uit 18 boerderijen met de erbij horende horigen, molens en wijngaarden. In 936 ging het om een domein met 19 horige boerderijen; uit deze oorkonde blijkt dat een vazal van de hertog van Lotharingen de abdij te Aldeneik in leen had gekregen. Het klooster was dus slachtoffer van secularisering (kerkelijk bezit dat door leken wordt in beslag genomen) en van feodalisering (het in leen geven van een bezit). Dit werd door koning Otto I ongedaan gemaakt. Daarom gaf hij bevel dat de zusters die waardig en devoot God dienden hun bezit zouden terugkrijgen voor hun levensonderhoud en hun kleding en dit omwille van Gods liefde en voor zijn eeuwig loon in de

hemel. De feodalisering is waarschijnlijk te verklaren door een gevraagd of opgedrongen beschermheerschap door een edelman om de vrouwenabdij gewapenderhand te beschermen tegen de aanvallen van de Noormannen. De oorkonde van 936 is de laatste keer dat de zuster in Aldeneik worden vermeld.

4. De overgang van een vrouwenklooster naar een seculier kapittel van mannelijke kanunniken.

Over deze overgang hebben we maar één bron die bovendien nog 300 jaar na de feiten is opgesteld. Deze tekst is van de hand van Egidius van Orval, een cisterciënzer monnik uit Orval die tussen 1247 en 1251 een *Gesta episcoporum Leodiensium* heeft geschreven, de daden van de bisschoppen van Luik. Hij schrijft het volgende: *"Richarius, bisschop van Luik, heeft verspreid over zijn bisdom, zoals ook de bisschoppen Stephanus en Franco veel kerken wederopgebouwd die door de Noormannen waren verwoest en waarbij de abten, de monniken en de monialen waren gedood. In die kerken plaatsen ze gemeenschappen van 9 geestelijken waarvan er één abt werd genoemd, om in te staan voor de zielzorg en de gastvrijheid, of hij nu aanwezig of afwezig was, opdat de oude godsvrucht niet verloren zou gaan"*. Hierna volgt een opsomming van de 13 kapittels in het bisdom Luik waarbij Aldeneik als tweede wordt vermeld, na het kapittel van Saint-Lambert. Van die 13 kapittels lagen er 9 langs de Maas en de Samber, wat aantoonde dat rivieren belangrijk waren als vestigingsplaats en als verkeersader (Maas: Aldeneik, Luik, Amay, Hoei, Dinant en Namen; Samber: Malonne, Aulne en Thuin).

Volgens deze tekst heeft bisschop Richarius besloten om in Aldeneik een kapittel te vestigen. Dit moet gebeurd zijn tussen 936, de laatste vermelding van het vrouwenklooster en 945, overlijdensjaar van bisschop Richarius. Deze overgang wordt in verband gebracht met de invallen van de Noormannen, maar de tekst heeft betrekking op alle genoemde kapittels en geeft dus geen specifieke documentatie over Aldeneik.

Voor ik de tekst van Egidius van Orval verder toelicht wil ik eerst enkel begrippen uitleggen. Een *kapittel* is een gemeenschap van geestelijken die verbonden is aan een kerk om er de goddelijke diensten te verzorgen, nl. de mis, de koorbeden of getijden en de processies binnen en buiten de kerk. Wanneer zo'n kapittel verbonden was aan een bischopskerk noemt men dat een kathedraal kapittel, de andere kapittels werden *collegiale* kapittels genoemd. De geestelijken die aan een kapittelkerk verbonden waren werden *kanunniken* genoemd omdat ze oorspronkelijk volgens een canon, een regel leefden. Deze regel was opgesteld door de H. Augustinus en had tot doel het leven van de apostelen na te volgen, de zogenaamde *vita apostolica*. De kerngedachte was: "ze bezaten alles gemeenschappelijk en aan ieder werd daarvan naar zijn behoefte uitgedeeld". Maar dat ideaal was te hoog gegrepen. Eerst werd de gemeenschap van goederen geschrapt en later werd ook het leven in gemeenschap grotendeels verlaten. De kanunniken verbleven in afzonderlijke huizen, *claustrale huizen* genoemd en ze kregen een *prebende*, een vast inkomen in geld of natura, betaald uit de opbrengsten van het kapittelvermogen.

Tegen deze individualisering van het leven van een kanunnik ontstond vanaf 1070 een reactie. Bepaalde kanunniken wilden opnieuw gaan leven volgens de regel van de H. Augustinus en noemden zich *reguliere kanunniken*.

Op Sint-Jansberg is rond 1144 daartoe een poging gedaan maar deze mislukte en daarna werd Sint-Jansberg een domein van Averbode.

In Aldeneik bleef men leven volgens de soepele toepassing van de regel en die geestelijken noemt men *seculiere* kanunniken. Aldeneik was dus een collegiaal kapittel van seculiere kanunniken onder leiding van een *seculier abt* die later proost wordt genoemd.

Over de geschiedenis van het Aldeneiker kapittel in de periode 950-1250, dus 300 jaar weten we nagenoeg niets bij gebrek aan bronnen. De gegevens van Egidius van Orval komen dus goed van pas om dat hiaat op te vullen. De abt moest de zielzorg organiseren, waarschijnlijk was het zijn taak om nieuwe parochies te stichten in de omgeving. Hiertoe behoorde in de eerste plaats de Sint-Pieterskerk van Aldeneik (dat heette toen nog Eike zonder meer) een tweede kerk in Aldeneik die als parochiekerk dienst deed. Het verzorgen van de gastvrijheid zal wel verband houden met de Maas als belangrijke verkeersader. Met het niet laten verloren gaan van de vroegere godsvrucht wordt enerzijds de voortzetting van het koorgebed bedoeld dat de nonnen ook moesten zingen en anderzijds de voortzetting van de verering van de relieken van Harlindis en Relindis.

De kanunniken hebben ervoor gezorgd dat de oudste cultusvoorwerpen uit de kerkschat bewaard zijn gebleven (o.a. de oudste Angelsaksische borduursels met gouddraad en weefsels uit het oostelijk gedeelte van het Middellandszegebied) en de evangelaria.

Tenslotte vermeldt Aegidius van Orval dat de seculiere abt niet altijd aanwezig was. Dat klopt, want ieder van de 12 abten van de kapitels die door bisschop Richarius of zijn voorgangers waren opgericht was verplicht om gedurende 1 maand van het jaar de bisschop te assisteren bij het koorgebed. Hij was dus gedurende 1 maand bisschoppelijk kapelaan.

5. Otto de Grote, sinds 962 1ste Duitse keizer, schenkt in 952 het kapittel van Aldeneik aan de bisschop van Luik.

Otto de Grote heeft een dubbele betekenis voor Aldeneik: eerst schenkt hij in 936 geseculariseerde en gefeodaliseerde kloosterbezittingen terug, 16 jaar later, intussen was het vrouwenklooster een kapittel geworden, *schonk hij het kapittel met alles wat erbij hoorde aan gronden en horigen aan Farabrecht, de bisschop van Luik. De bisschop en zijn opvolgers zullen van nu af aan hetzelfde eigendomsrecht uitoefenen over Aldeneik zoals ze dat uitoefenen over de overige bezittingen die tot hun bisschopskerk behoren.*

Het probleem met deze tekst is dat we over geen enkel document beschikken dat ons kan helpen om de tekst juist te interpreteren. Was het een echte incorporatie bij Luik waardoor de bisschop het kapittelvermogen beheerde of was het alleen een recht van toezicht om toekomstige secularisaties te voorkomen?

Meer in het algemeen kunnen we stellen dat Otto ernaar streefde om de macht en het bezit van de bisschoppen te vergroten omdat hij ze als nuttige helpers beschouwde bij het bestuur van zijn immens rijk. Hij wilde zelf de bisschoppen benoemen en hij gaf ze wereldlijke macht. Met de aanstelling van bisschop Notker in 971 legde keizer Otto de Grote de grondslag voor het prinsbisdom Luik. Later zal hierover de Investituurstrijd ontstaan.

Het enige wat we zeker weten over de relatie Aldeneik en Luik is dat de seculier abt 1 maand bisschoppelijk kapelaan moest zijn en dat die abt gekozen werd onder de kanunniken van het kathedraal kapittel van Saint Lambert.

6. Het recht van immuniteit en exemptie.

Het kapittel beschikte over 2 belangrijke voorrechten: het eerste, de immuniteit betekent het niet onderworpen zijn aan de rechtsmacht en de belastingen van de overheid. Het juridisch gedeelte betekent dat *een wereldlijk rechter niet mocht optreden op het domein van het kapittel*. Alleen interne rechtspraak en de kerkelijke rechtbank waren bevoegd. Het fiscale gedeelte betekent de vrijstelling van belastingen op koopwaar, van tolheffing, van karweien.

Het tweede privilege of voorrecht, de exemptie bestond hierin *dat het kapittel en de ervan afhangelende parochies niet onder de bevoegdheid vielen van de aartsdiaken*. Het toenmalige bisdom Luik, dat veel groter was dan het prinsbisdom Luik, was onderverdeeld in 8 aartsdiakonaten. Maaseik viel onder het aartsdiaconaat van de Kempen. De aartsdiaken moest jaarlijks een inspectie doen van de kerken in zijn gebied en daarvan een verslag opmaken. De proost en later, vanaf 1250, de deken hadden zelf de macht van aartsdiaken en inspecteerden de parochiekerken van Aldeneik, Ophoven, Geistingen en Maaseik zelf.

Wel waren de kanunniken onderworpen aan het toezicht door de paus of zijn legaat en ze konden op bevel van de bisschoppen door andere kanunniken worden geïnspecteerd, wat in 1317 is gebeurd.

7. De bouw van een derde kerk.

Aanvankelijk van 950 tot ca 1150 heeft het kapittel gebruik gemaakt van de kloosterkerk die Ava had laten bouwen. Vanaf 1150 tot 1300 hebben de kanunniken hun nieuwe kerk gebouwd. Over de bouw van de kerk is geen enkele directe getuigenis gevonden en de documenten uit die periode zijn zeer schaars. De datering van de drie bouwonderdelen, de middenbeuk, de Westbouw en het koor moet gebeuren aan de hand van stijkenmerken.

Kanunnik Coenen stelde dat de middenbeuk dateert uit de 2de helft van de 12de eeuw. Hij leidde dit af uit het regelmatige metselwerk van de lichtbeuk, het fijn bewerkte beeldhouwwerk van de kroonlijst aan de zuidkant, de grote regelmatigheid der bogen.

Van de Westbouw bleef in de 19de eeuw niet veel meer over, behalve de vierkante kern gevormd door 4 kruispijlers en twee spitsbogen die uitzagen op de zijbeuken. Daaruit kon men de conclusie trekken dat hij behoorde tot de overgangstijd van de romaanse naar de gotische bouwstijl en men dateerde dat onderdeel in de eerste helft van de dertiende eeuw. Voor het gotische koor, dat in de plaats is gekomen van het romaanse halfronde hoofdkoor en de 2 kleinere halfronde zijkoren wordt het einde

van de 13de eeuw voorgesteld, wat overeenkomt met de datering van het eveneens gotische en nauw verwante koor van de kerk van Limbricht. Dat dateert van ca 1290.

Het oudste gedeelte van de kerk is dus de middenbeuk. Hij steekt als lichtbeuk boven de zijbeuken uit. Inwendig is hij uitgevoerd in mergelsteen en uitwendig in kolenzandsteen. De kroonlijst aan de zuidzijde heeft gevarieerde versieringsmotieven: afgebeeld zijn 4 monsterachtige dieren; uit de muil en staart van een ervan ontspringen wijngaardranken met bladeren en trossen. Andere siermotieven zijn bladeren afgewisseld met bollen en vlechtwerk. De kanunniken konden dat bewonderen vanuit hun kloostergang.

Inwendig wordt de lichtbeuk gedragen door 2 maal 7 vierkante pijlers met onderaan afgeschuinde basementen en bovenaan sterk geprofileerde imposten of kussenblokken. Aan de binnenkant van de pijlers zien we dat er later ingevoegde stenen zijn. Dit komt omdat de zijbeuken werken afgebroken en omdat daarna de bogen werden dichtgemetseld.

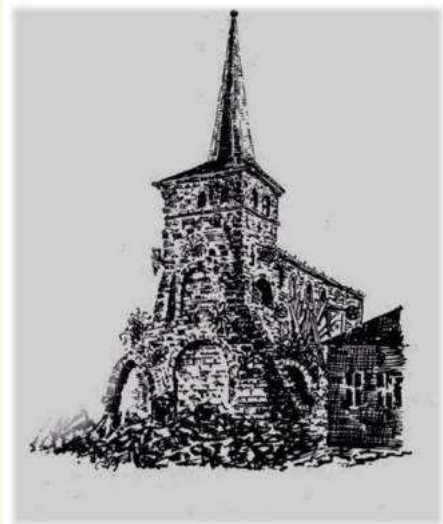
Het voorlaatste pijlerpaar is voor de helft weggekapt en het weggekapte deel werd vervangen door een zuil in zwart marmer. Hiermee wilden de kanunniken aangeven dat de eerste twee traveeën een verlengd koor vormden want in het eigenlijke koor heeft men ook zwarte zuilen, alhoewel die niet van marmer zijn maar zwart geverfd. Hier stonden de koorstoelen van de kanunniken, in twee rijen want er waren lage en hoge koorbanken. De afscheiding van het verlengde koor en de rest van het schip werd aangegeven door een apostelbalk, zoals er nog een prachtige bewaard is in Neeroeteren: Christus omringd door de 12 apostelen.

Tegen de pijlers bevonden zich ook *pijleraltaren*. In de loop van de tijd waren die altaren door kanunniken of vrome gelovigen opgericht om er missen te laten opdragen voor hun zielenheil.

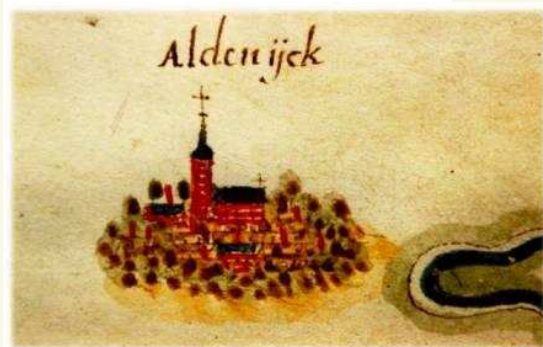
Na de middenbeuk werd de Westbouw opgetrokken. Hoe die Westbouw er oorspronkelijk heeft uitgezien is onbekend. De huidige Westbouw is grotendeels een reconstructie uit de 19de eeuw.

Toch zijn er nog een 3-tal bouwkundige elementen van de voormalige Westbouw te zien:

1. de 2 *spitsbogen* die vanuit de Westbouw uitzicht geven op de zijbeuken,
2. de 4 *kruispijlers* die tijdens de restauratie op het einde van de 19e eeuw een bekleding in blauwgrijze kalksteen hebben gekregen. Alleen de boog naar het schip die de 2 kruispijlers bovenaan verbindt heeft zijn originele steensoort bewaard (en is dus nog origineel)
3. In de 4 hoeken van de kruispijlers zijn er nog hoekbasementen bewaard nl. 2 voetringen versierd met gestileerde klauwen die op hun beurt hoekzuilen hebben gedragen waarop een tussengewelf rustte, waar zich dan de camera sancta bevond.

Bovendien is er één van de 4 *hoekkapitelen* gevonden waarop dat tussengewelf rustte (in 1892 waren er nog 4 van dergelijke hoekkapitelen). Deze 4 kruispijlers vormden dus de kern van het Westwerk en als men een tekening van G. Hennen uit 1871 bekijkt, ziet men dat de bogen dichtgemetseld zijn, dat de bovenste boog kleiner is dan de onderste, dat de kruispijlers gebruikt zijn om er een toren bovenop te metselen.

Deze toren heeft een geknikte spits zoals al te zien was op een kaart van de bezittingen van Averbode te Sint-Jansberg uit 1660. Al deze elementen waren tijdens de restauratie in de 19e eeuw bekend maar hoe de buitenkant van het Westwerk er had uitgezien was ongekend en men had ook nog niet de archeologische kennis om het hele terrein zorgvuldig af te graven.

Bovendien had men geen weet van de vermoedelijk enige tekening die er van het Westwerk bestaat. Het is een tekening uit 1596 die voorkomt als illustratie in de Nederlandse bewerking van het leven van Harlindis en Relindis. Wat we daar zien is totaal iets anders dan het huidige Westwerk. Harlindis en Relindis, beiden met abdisenstaf, dragen tezamen het Westwerk van een kerk waarin hun relieken bewaard werden. Het Westwerk bestaat uit twee kleinere zijtorens waartussen een gebogen middenstuk met onderaan 4 en venaan 6 ramen. Het had dus zeker een tussengewelf

en kon dus perfect onderaan als westkoor en bovenaan als camera sancta dienst doen. Er is nog een detail dat voor de geloofwaardigheid van deze tekening pleit, dat is dat tussen beide maagden in een kerkje staat met 1 beuk en met de typische geknikte spits zoals we die nu nog kennen. De ingang deur in de voorkant van de toren klopt dan weer niet want die was langs de zijkant van de kerk. Ook dat de Nederlandse bewerking in 1596 en de Bollandisten over een sterke brede toren spreken klopt niet met deze tekening: er is geen centrale toren.

Het derde bouwonderdeel van de kerk is het koor. Op dit moment wordt dat geflankeerd door 2 neogotische sacristieën, want die zijn pas in 1853 ontworpen door architect Jaminé; ook de 2 toegangsdeuren werden toen aangebracht. Dus die sacristieën moet men wegdenken.

Het voeggotische koor bestaat uit een vierkante travee met een *kruisribgewelf* met hangende sluitsteen en uit een vijfzijdige uitbouw met hoge vensters. Tussen de vensters lopen smalle zwartgeverfde zuilen die op halve hoogte van de vensters overlopen in ribben die boven eveneens in een hangende sluitsteen samenkomen. Het koor is even hoog opgetrokken als de middenbeuk en vanuit het koor zijn er aan weerszijden aanzetten te zien van gewelfribben. Het is dus ooit de bedoeling geweest om de gehele middenbeuk met *kruisribgewelven* te overwelfen.

In de 2 koorwanden bevinden zich een aantal voorzieningen waarvan de betekenis niet altijd duidelijk is. Een grote boog aan de zuidzijde wordt beschouwd als een overhuiving voor de zitplaatsen van de priesters. Van daar dat men die nis als plaats voor de sedilia aanduidt, de 3 stoelen waarop de priesters tijdens de mis gaan zitten. Zou dit niet de ingang geweest zijn waarlangs de kanunniken het koor binnenkwamen? Na de verhuis van het kapittel in 1570-1571 werd die ingang vermoedelijk dichtgemaakt.

Een tweede nis daarnaast wordt in twee gedeeld door een zuiltje met erboven 2 driepasbogen. Het grondvlak wordt gevormd door een zwartmarmeren altaarsteen waarvan al sprake was. De functie van deze nis wordt op verschillende manieren beschreven. Daniëls noemt het een credens, een tafel waarop men altaargerei neerzet. Timmers spreekt, aangezien zich in iedere nis een stenen kom bevindt over twee piscinen, bedoeld voor de liturgische handwassing tijdens de mis. Omdat de stenen kommen geen afvloei-opening hebben en het in feite gaat om twee uitgeholde Romaanse kapitelen meent Geukens echter dat het wijwatervaten zijn.

Aan de noordzijde, dichtbij het altaar, treft men een muurtabernakel aan met een traliedeur en met een architecturale bekroning die boven de onderkant van het raam uitsteekt.

Daarnaast kan men het meest mysterieuze onderdeel van het koor zien, de zogenaamde reliekenkast waarvan de deur niet opengaat en waarachter zich geen kast, maar een dichtgemetselde deur bevindt. Men zou het dus beter een beschot noemen.

Zowel de omlijsting van het muurtabernakel als van het beschot zijn uitgevoerd in laatgotische stijl en ze zijn dus achteraf, in de 15e eeuw aangebracht. Hetzelfde geldt voor het Sint-Pietersbeeld dat waarschijnlijk uit de afgebroken parochiekerk afkomstig is en dat achteraf een plaatsje heeft gevonden onder de laatgotische driepasboog. Met zijn sokkel komt hij voor het beschot.

Over de bouw van de kerk is tot nog toe geen enkel document bekend, noch over de bouw van het middenschip, noch over de bouwwerkzaamheden van het Westwerk of van het koor.

8. De bankruisprocessies.

In de loop van de dertiende eeuw zijn er wel een reeks bronnen die indirect misschien verband houden met de bouw van het Westwerk en het Gotische koor. In 1202 verzochten de broeders van de kerk van Eike aan Guido de Praeneste, legaat van de H. Stoel om met zijn gezag een oorkonde te bevestigen *waarin de priesters en de parochianen van de 16 kerkdorpen opgeroepen werden om binnen de 4 Pinksterdagen met hun kruisen en vlaggen naar de kerk van Eik op bedevaart te komen, en aalmoezen te geven ter ondersteuning van de broeders die daar God dienen. In ruil daarvoor kregen ze de kwijtschelding van het vierde deel van de hen opgelegde penitentie, met inbegrip van de penitentie voor beledigingen van de ouders, behalve wanneer er geweld was gebruikt.* Het gaat dus om een aflaat en het was niet ongebruikelijk dat dergelijke aflaten werden verleend aan hen die een geldelijke bijdrage leverden voor de bouw van een kerk. Het was duidelijk een nieuw ingevoerd gebruik, naar voorbeeld van andere collegiale kerken waar dat gebruik op basis van aloude gewoonte al bestond. De kerkdorpen waren Dilsen, Rotem, Eike zelf, Heppeneert, Opoeteren, Neeroeteren, Bree, Neeritter, Opitter, Kessenich, Wesseem, Gratem, Heel, Beegden, Ophoven en Geistingen. Deze oorkonde van 1202 werd in 1242, in 1245 en 1279 door verschillende autoriteiten herbevestigd. In 1401 werd aan de verplichting nogmaals herinnerd en werd er 40 dagen aflaat toegevoegd. In 1409 werd die aflaat verhoogd tot 100 dagen.

9. De stichting van 2 nieuwe parochies en de aanstelling van een kapitteldeken.

In het midden van de 13e eeuw kreeg Maaseik 2 nieuwe parochies, de stadsparochie in 1244, ongeveer samenvallend met de stichting van de stad en de begijnhofparochie in 1265, tussen de Bleumer- en de Hepperpoort, onder het nieuwe winkelcentrum. Alhoewel ik dat niet kan bewijzen denk ik dat de 3 kruisjes op het stadzegel verwijzen naar de moederparochie Aldeneik en de 2 andere parochies. Het stadzegel wordt voor het eerst vermeld in 1268.

Een belangrijke vernieuwing van de organisatie van het kapittel was de aanstelling van een kapitteldeken, die de leiding over het kapittel kreeg, ter vervanging van de proost die bijna permanent in Luik verbleef. Deze deken nam een aantal bevoegdheden van

de proost over en hij werd titulair pastoor van Nieuw Eyck. De eigenlijke zielzorg werd uitgeoefend door een plaatsvervangende pastoor.

10. De organisatie van het kapittel.

In het begin van de 14e eeuw, meer bepaald in 1317 heeft de prins-bisschop van Luik, Adolf van der Marck, aan 2 Luikse kanunniken opdrachtgegeven om het kapittel van Aldeneik te inspecteren. Let op, dit is geen inspectie door de aartsdiaken want door de exemptie heeft die zelfs geen visitatierecht, maar het gaat hier over een inspectie door 2 gelijken. Dit document van 29 artikelen geeft ons een uitgebreid overzicht van de samenstelling van het kapittel, van het functioneren ervan en natuurlijk ook van de misbruiken. De leden van het kapittel kan men in 4 geledingen onderverdelen: de waardigheidbekleders: de seculier abt of proost, de deken, de scolaster. Groep 2 zijn de gewone kanunniken waarvoor men minstens de wijding van subdiaken moest hebben; groep 3 zijn de beneficianten, die één van de vele altaren of kapellen in Aldeneik en omgeving bedienden. Groep 4 zijn de beambten, de kloosterwachter (claustralius) en de koster. Allen vielen ze onder de rechtsmacht van de proost en genoten ze van de immuniteit.

Het kapitteldomein bestond uit de kerk met ten noorden ervan het kerkhof en ten zuiden ervan de kloostergang met de kapittelgebouwen. Dit waren o.a. een kapittelzaal, een school, het kapittelhuis met een keuken en refter en eventueel woonruimte voor kanunniken. Daarnaast was er ook nog de parochiekerk. De ligging ervan is niet meer bekend; waar ze ook heeft gelegen de site is altijd overbouwd. De parochiekerk wordt maar eenmaal in het inspectieverslag vermeld, nl. dat de pastoor van de parochiekerk ervoor moest zorgen dat zijn mis op zondag tijdig beëindigd was zodat de gelovigen ook nog de hoogmis in de kapittelkerk konden bijwonen.

De proost werd uit de kanunniken van Saint-Lambert verkozen en verbleef niet in Aldeneik. Hij trad wel als beschermheer van het kapittel op. Zijn belangrijkste taak bestond uit het verdelen van de prebenden van de deken en de kanunniken. Hierover ontstonden regelmatig meningsverschillen en daarom werd er een procedure vastgesteld om uit de problemen te komen. De deken en de kanunniken enerzijds en de proost anderzijds zouden allebei een wijsman aanstellen. Zij zouden een voorstel doen over een eerlijke verdeling van het graan. Kwamen zij niet tot overeenstemming dan moest men

een beroep doen op de 2 burgemeesters van Nieuw Eik. Dit is de eerste maal dat burgemeesters vermeld worden. Kwamen zij er ook niet uit, dan moest het lot beslissen.

De deken was de geestelijke leider van de kapittelgemeenschap en hij trad op als hun biechtvader. De kanunniken moesten hem gehoorzaamheid beloven en hij had disciplinaire bevoegdheden, maar ernstige zaken werden toch door het voltallige kapittel behandeld en besloten. Ook had hij samen met een andere kanunnik een van de sleutels van de kist waarin het kapittelzegel en de belangrijkste oorkonden waren opgeborgen. Merkwaardig is ook dat in de tekst voortdurend sprake is van een vicedeken. De eigenlijke deken was toen Petrus de Castello. Hij kreeg op 17 juli 1317, een half jaar voor het inspectieverslag, het decanaat in Maaseik, alhoewel hij al kanunnik in Florence was. Hij verbleef echter permanent aan het pauselijk hof in Avignon want hij was notaris van paus Johannes XXII die van 1316 tot 1334 de kerk vanuit Avignon bestuurde. Hij was de paus die de organisatie van de Curie vaste vorm gaf maar die ook de pauselijke belastingen verhoogde.

Het Agnus Dei dat de kerkschat bezit werd gewijd door paus Johannes XXII en is bijna zeker door bemiddeling van Petrus de Castello in Aldeneik terecht gekomen.

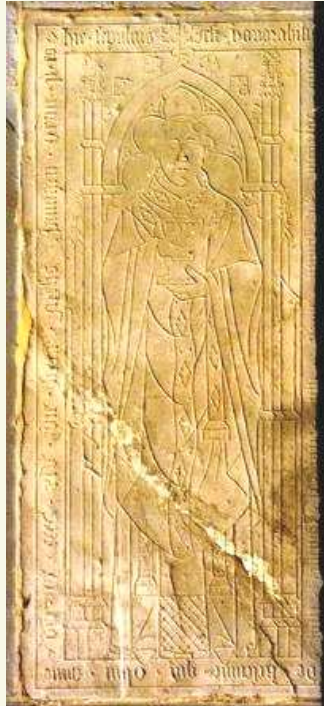
De scolaster had het toezicht op de kapittelschool. De eigenlijke onderwijstaak werd uitgeoefend door de rector scholarum. Deze had ook als taak de oorkonden van het kapittel te schrijven waarvan geen enkele de Franse Revolutie heeft overleefd. Gelukkig heeft een kanunnik ze in het midden van de 18e eeuw samengevat.

Het verslag van 1317 ging voornamelijk over het functioneren van de kanunniken en daarover zijn dan ook de meeste gegevens bekend. Er waren 12 prebenden voorzien, 4 voor priesters, 4 voor diakens en 4 voor subdiakens.

In feite konden scholieren ook al kanunnik worden en over een prebende beschikken. Ze kregen maar de helft van de dagelijkse voedselbedeling. *Ze moesten bij hun receptie de eed afleggen dat ze hun prebende niet door simonie (handel in geestelijke goederen) hadden verkregen, dat ze de statuten van het kapittel zouden naleven, dat ze de rechten van het kapittel zouden verdedigen en dat ze de geheimen van het kapittel niet zouden verklappen.* De kapittelvergadering legde hun een termijn op waarbinnen ze hun studie moesten afmaken meestal 2 jaar en stelde hun een datum waarop ze zich tot subdiaken moesten laten wijden.

Wanneer een scholier als kanunnik aangenomen werd moest hij van de eerste opbrengsten van zijn prebende een witte koorkap en een amict (een schouderdoek) kopen, moest hij een aam wijn zijnde 150 liter aan het kapittel schenken moest hij aan iedere beneficiant 14 liter en aan de proost, de deken en de scholaster 24 liter schenken. De beampten kregen een geldbedrag. Binnen de 2 jaar na zijn receptio moest hij een maaltijd bekostigen voor de rector en de leerlingen. Zolang hij geen wijding had ontvangen moest hij jaarlijks een bedrag betalen aan het kapittel. Van zijn prebende als kanunnik-scholier schoot dus niet veel over.

Wanneer de kanunnikscholier de wijding van subdiaken had ontvangen moest hij gedurende 1 jaar een strenge residentie vervullen. Hij mocht niet buiten het kapittelhuis slapen en moest op de gestelde uren daar eten. Hij mocht wel gedurende 21 dagen afwezig zijn om zijn persoonlijke zaken te regelen. Wanneer hij langer afwezig was, telde het jaar niet en moest hij opnieuw beginnen. Na dat jaar van strenge residentie mocht hij kiezen of hij residerend kanunnik werd of dat hij zou weggaan. Als hij dat laatste besliste kon hij weggaan maar hij moest toch nog eerst 9 maanden strenge residentie vervullen. Daarna kon hij naar een ander kapittel gaan of een parochie gaan bedienen.

Dit was het geval met Goswinus de Insula waarvan de grafzerk bewaard is. Hij was kanunnik te Aldeneik en pastoor te Kessenich. (6 jan 1445)
De liturgie die de kanunniken verzorgden was de officiële kerkelijke eredienst, afgeleid van de liturgie zoals die in het kathedraal kapittel werd gevierd. Deze liturgie was vastgelegd in een ordinarius, een handgeschreven boek waarin per dag de beginverzen van elk gebed en van elke bijbeltekst werden aangegeven evenals de daarbij horende rituele handelingen. Er waren ook regelmatig processies binnen en buiten de kerk. Daarbij werden gebeden gezegd bij beelden en voorwerpen met een religieuze betekenis.

Waarschijnlijk hebben de muurschilderingen daarin een rol gespeeld. Voor de erbij horende gebeden hadden de kanunniken een processionale of processieboek.

De kanunniken droegen geen pij of priesterkleed. In het inspectieverslag worden enkele kledingvoorschriften gegeven: De kanunniken moesten overal een passende kleding dragen: ze mocht niet te kort of te eng zijn, ze mocht niet gestreept of gesteven zijn, ook niet met teveel plooiën of te hoog opgeschort. Ze mochten geen puntschoenen en geen halssnoeren dragen.

Ook verboden waren danspartijen. Er wordt uitdrukkelijk bepaald dat dansen verboden is in de kerk, op het kerkhof of in de kloosterhof, de ruimte omgeven door de kloostergang.

Tenslotte nog iets over de wijngaarden die in 936 door Otto I aan de nonnen waren teruggegeven. 400 jaar later waren die nog steeds in het bezit van het kapittel. Het probleem was dat een aantal kanunniken nalatig was in het betalen van de kosten van het vervoer van die wijn uit de Rijnvallei naar hier. *Daarom werd besloten dat het aandeel van hen die niet betaalden voortaan uit de kapittelkas zou worden betaald en dat de wijn van de niet betalende over de wel betalende zou worden verdeeld.*

Van nu af ga ik belangrijke gebeurtenissen behandelen die invloed hadden op het leven van de kanunniken.

11. De controverse over het oprichten van een stadsschool.

Rond 1400 kreeg de stad Maaseik 2 belangrijke oorkonden van Jan van Beieren, prins-elect van Luik, een beschermeling van de Bourgondische hertogen. Deze werd nooit tot bisschop gezalfd omdat hij maar subdiaken was. Achteraf, in 1419, trouwde hij met de erfgename van het hertogdom Luxemburg en oefende hij de voogdij over het graafschap Holland uit. Dit is de eerste werkgever van Jan van Eyck, van 1422 tot 1425, toen hij in Den Haag als vallet de chambre voor Jan van Beieren werkte. De stad kreeg in 1397

van die prins-elect een uitgebreide stadsrechttoorkonde en in 1400 het recht om een eigen stads-school op te richten. De stad had goede redenen om een eigen school te eisen. Enerzijds was de weg naar Aldeneik heel gevaarlijk omdat de kinderen door de vijanden van de stad werden aangeval-
len, anderzijds vond de stad dat de kinderen ook onderwijs in rekenen en Frans moesten krijgen. Eerst stemden de kapittelheren toe maar daarna begonnen ze in Rome een procedure tegen de school. Uiteindelijk stemden beide partijen in met een minnelijke schikking. Het definitieve akkoord waarbij de stad een som geld schonk om 12 scholieren van de kapittelschool te onderhouden werd op het altaar van de kapittelkerk op 13 april 1420 ondertekend.

Ik heb het vermoeden, maar meer dan een vermoeden is het niet, dat Hubert van Eyck, met zijn uitgebreide kennis van de bijbel en van allerlei religieuze teksten die hij op het Lam Gods schilderde een leerling is geweest van de kapittelschool en dat hij tot een kle-rikaal milieu behoorde, terwijl Jan eerder een leerling van de stads-school is geweest. Als diplomaat was hij meer een man van de wereld.

12. Nieuwe kloosterstichtingen in de tweede helft van de 15de eeuw.

Zowel bij de stichting van het agnetenklooster als bij die van het kruisherenklooster speelde de kapitteldeken een actieve rol. Op 21 mei 1430 erkende deken Johannes Coperdraet het agnetenklooster en stelde hij alle bezittingen van het klooster vrij van parochiële taksen. Op 32 februari 1432 verleende ook paus Eugenius IV zijn goedkeuring aan de nieuwe stichting. Dat is de paus die het Agnus Dei gewijd heeft dat in de gracht rond het voormalige begijnhof werd gevonden.

De rol van de kapitteldeken in de oprichting van het kruisherenklooster is van een andere aard. Op 17 november 1477 bepaalde deken Johannes de Monte welke pastorale taken aan het klooster werden toevertrouwd.

13. Burgeroorlog en profanatie van de kerken.

Van 1482 tot 1490 is Maaseik het toneel geweest van een burgeroorlog tussen de heren Vander Marck en van Arenberg enerzijds en de heren van Horn anderzijds met als inzet: het bestuur van het prinsbisdom of vechten om bisschop te worden. Het eerste deel speelde zich af ten zuiden van de stad, waar toen het Agnetenklooster lag, op een deel van het begijnhof. Toen het klooster door de Arenbergers werd ingenomen werd het klooster door de Horners belegerd en in brand gestoken, zodat de zusters over de Maas moesten vluchten. Nadat de strijdende partijen zich uit de stad hadden teruggetrokken besloten de Agneten hun kerk af te breken en ze binnen de muren terug op te bouwen want de stad vond zo'n kerk buiten de stadsmuren een gevaarlijk bolwerk van waaruit de stad beschoten kon worden.

De wapenstilstand tussen beide partijen was maar van korte duur want in 1485 veroverden de Arenbergers vanuit Stokkem de beide kerken van Aldeneik. *Ze maakten van die kerken een rovershol en ze stalden hun paarden erin. Vanuit Aldeneik werden aanvallen uitgevoerd op de stad die door troepen van de Horners werd verdedigd.* In januari 1490 kwam er door onderhandelen een eind aan de onderlinge strijd. De Arenbergers trokken weg uit Aldeneik.

In 1490 werd de parochiekerk van Sint-Pieter terug ingewijd omdat ze bezoedeld was door bloed en zaad. Of dat met de kapittelkerk van Aldeneik ook gebeurde staat niet in de teksten maar misschien was deze kerk alleen paardenstal geweest en verbleven de soldaten in de parochiekerk?

In 1495 werden twee nieuwe pijleraltaren gebouwd en ingewijd door bisschop Jan van Horn, de een lag in de richting van Maaseik en was toegewijd aan O.L.Vrouw en nog 5 heiligen, het andere lag in de richting van Ophoven en was toegewijd aan de H. Drievuldigheid en nog 4 andere heiligen. Was dat bedoeld als Widergutmachung voor wat er tijdens de burgeroorlog was gebeurd?

14. De verplaatsing van de relieken van het oostkoor naar het westkoor.

We hebben het sterke vermoeden dat na deze brutale aanslag op beide kerken een veiligheidsmaatregel werd genomen. De relieken werden nu niet langer bewaard in een schrijn op het hoogaltaar, zoals in 1472 nog het geval was, toen het schrijn werd geopend, maar in de Westbouw. Getuigenissen van die verplaatsing hebben we pas achteraf, nl. de Nederlandse bewerking van het Vita uit 1596 en de uitleg over de relieken die de Bollandist in 1668 aan de uitgave van het Vita toevoegde. Beide teksten spreken over een brede sterke toren. *Over de binnenruimte van die toren* verschillen ze van mening. De Nederlandse tekst spreekt over 2 gewelfde sacristieën met een altaar, de zogenaamde heilighdomskamers terwijl de Bollandist de ruimte waar de relikwieën bewaard worden aanduidt als camera sancta met een stenen gewelf. Als we de pentekening uit 1596 bekijken kunnen ze allebei

gelijk hebben: de 2 sacristieën kunnen zich in beide torens bevinden terwijl de camera sancta de tussenliggende ruimte kan zijn.

15. Een plan om het Westwerk te slopen.

Op 5 augustus 1542 werd het lot van de kerk van Aldeneik besproken op een vergadering van het kathedrale kapittel van Saint-Lambert te Luik. De reden was dat Gelderse troepen zich over de Maas verzamelden en blijkbaar van plan waren om het land van Loon binnen te vallen. In Maaseik bereidde men zich op het ergste voor. *De "capiteynen en luyden van orloeghe" gaven aan de prins-bisschop als hun mening te kennen dat "der thoren ende die kercke van alden eycke derzelver staschedig is (schadelijk is) ende den vianden dienen muchte tor eener sterckde indtegen onze stadt"*. Daarom werden de volgende adviezen geformuleerd: "Het collegiale kapittel zou naar de stad moeten verhuizen en de kerk en het Westwerk zouden moeten worden afgebroken." Maar het voorstel werd afgekeurd omdat er geen geld ter beschikking was want de 3 standen weigerden daarvoor geld op te brengen. Gelukkig werd Maaseik niet aangevallen want de Geldersen vielen het hertogdom Brabant binnen. Voorlopig was het gevaar kapittelschool - nog protestantse denkbeelden te verkondigen.

Van 1535 tot 1559 is er nog nauwelijks sprake van protestantisme door de harde repressie van de drossaard van Stokkem, maar het bleef latent aanwezig.

De tweede golf van protestantisme is weer sterk verbonden met een predikant, Herman Moded, met zijn eigenlijke naam De Stryker en met zijn spotnaam Kakhuis. Vanaf oktober 1566 was hij in Maaseik actief en hij had hier zo'n succes dat een deel van de bevolking achten hem stond, dat de beide burgemeesters op zijn hand waren en dat op 15 oktober 1566 de stad de trouw aan de prins-bisschop opzegde.

Toch was er nog een katholieke partij die weerwerk bood en die kon verhinderen dat er hier een beeldenstorm heeft plaatsgevonden. De katholieken bewaakten de kerken. In december 1566 liet de prins-bisschop door de schepenen officieel vaststellen dat de stad zich schuldig maakte aan rebellie maar hij concentreerde zich eerst op de onderwerping van Hasselt. Toen dat op 13 maart 1567 lukte kon Maaseik ook niet lang meer standhouden. Op 26 april 1567 gaf de stad zich over. In tegenstelling tot de harde repressie in de Spaanse Nederlanden voerde de prins-bisschop een milde politiek tegenover de afvalligen. Zij kwamen ervan af met een geldboete. Wel werd er scherp toegezien dat protestants gezinden voortaan geen bestuursambten meer konden uitoefenen. De prins-bisschop dacht dat hiermee het protestantisme wel zou verdwijnen.

geweken maar bij een nieuwe belegering van de stad zou de kapittelkerk opnieuw als een uitvalsbasis voor de stad kunnen worden gebruikt. Maar ook het leven van de kanunniken zou niet veilig meer zijn

16. Opkomst, doorbraak en voorlopige nederlaag van het protestantisme.

Om de overplaatsing van het kapittel van Aldeneik naar Maaseik te begrijpen moeten we eerst in het kort iets over het protestantisme in Aldeneik en Maaseik vertellen. Zoals bekend heeft Aldeneik in de jaren 1523-1526 een protestantse pastoor gehad, Dionysius Vinne. Hij was afkomstig uit Diest en in Antwerpen was hij met Lutherse denkbeelden in aanraking gekomen, maar hij moest vluchten en vestigde zich in Aldeneik. Hij heeft hier ook een aantal mensen voor de Lutherse leer gewonnen. Alhoewel hij ook hier moest vluchten voor de vervolging door de prins-bisschop bleef hij vanuit Susteren door preken invloed uitoefenen. Dat zijn preken succes hadden blijkt hieruit dat de prins-bisschop in 1532 een sterk edict uitgaf met het verbod om in de twee Maaseikse scholen - de stadsschool en de

17. De overplaatsing van het kapittel van Aldeneik naar Maaseik.

Het besluit van de prins-bisschop waarin de overplaatsing werd geregeld dateert van 4 november 1570. Dat besluit is zeker beïnvloed door de overweging dat het protestantse gevaar in Maaseik bezworen was en dat de kanunniken een rol zouden kunnen spelen in de rekatholisering van de stad. Maar ook de kanunniken waren vragende partij. Ze voelden zich in Aldeneik absoluut niet veilig omdat ze blootgesteld waren aan beledigingen, berovingen en bedreigingen van kwaadwilligen zodat ze regelmatig hun toevlucht moesten zoeken binnen Maaseik met als gevolg dat ze goddelijke diensten moesten onderbreken. Een ander zwaarwichtig argument was dat de 12 prebenden onvoldoende waren om de 12 kanunniken volgens hun stand te laten leven. Dit kwam o.a. omdat veel kapittelgronden door de Maas waren opgeslokt.

Er werd daarom besloten om het aantal kanunniken van 12 terug te brengen tot 9 en de inkomsten van de 3 opgeheven prebenden te verdelen over de 9 resterende. Ook werden er 4 gefundeerde missen opgeheven. Daarmee kon men 2 permanente plaatsvervangers aanstellen voor de afwezige kanunniken. Als compensatie voor die 4 afgeschafte missen werd er dagelijks een mis gelezen tijdens de metten en werd er iedere vrijdag een mis gelezen voor het zielenheil van de stichters.

Het tweede besluit was nog ingrijpend. Er werd besloten om het kapittel van Aldeneik naar Maaseik over te brengen. *Dit betekende dat alle geestelijke waardigheden, alle voorrechten, alle inkomsten, de relieken en alle liturgische en kerkelijke voorwerpen zoals klokken, ornamenten, afbeeldingen, boeken,*

gewijde vaten en gewaden naar de Catharinakerk werden overgebracht. De plechtige overbrenging gebeurde op 22 maart 1571 omdat de vorige overbrenging door de bisschop Franco ook op 22 maart gebeurde. In Aldeneik veranderde ook het een en ander.

De parochiekerk van Sint-Pieter werd opgeheven en alle inkomsten, alle relieken, gewijde vaten en gewaden, alle klokken, alle ornamenten evenals de doopvont werden naar de voormalige collegiale kerk overgebracht die van nu af parochiekerk wordt met als patroonheiligen O.L.Vrouw en Sint-Pieter. Van Sint-Anna is dus nog geen sprake. Wel moest er iedere woensdag een mis ter ere van de H. Anna worden opgedragen.

De oude parochiekerk van Sint-Pieter evenals de kloostergang van het kapittel zullen worden afgebroken en verander in een kerkhof. Van de afbraak van de zijbeuken en van het Westwerk spreekt de tekst niet maar ook deze zijn afgebroken. Het Westwerk omdat het als een militair bolwerk kon worden gebruikt, de zijbeuken omdat er maar een beperkt aantal parochianen waren.

Om de bedienaar van de parochiekerk van Aldeneik een beter levensonderhoud te bezorgen werd de kapel van de H. Remigius van Mynecom, die onlangs door de Maas werd verzwolgen, met al haar goederen en opbrengsten bij de parochie Aldeneik gevoegd. Al de claustrale huizen in Aldeneik werden verkocht om daarmee claustrale huizen aan te kopen rond het kerkhof van de Catharinakerk.

De kerkfabriek van de kapittelkerk met al zijn vaste en wisselende inkomsten wordt gevoegd bij de kerkfabriek van de nieuwe collegiale kerk in Maaseik, maar de deken en het kapittel moeten voortaan de lasten van het onderhoud en het herstel van de voormalige kapittelkerk op zich nemen evenals het verzorgen van het licht, van het brood en de wijn. Hieruit blijkt dat de kerkfabriek van de voormalige parochiekerk van Aldeneik in feite door de kapittelheren zelf werd beheerd! Daaruit moesten problemen voortkomen en dat blijkt al kort daarna want er braken "twisten, stoetten ende differentiën" uit tussen het kapittel en de naburen van Aldeneik. In het document dat hierover werd opgesteld worden er 27 namen genoemd: 19 ervan komen uit Aldeneik, 2 uit het Ven, 2 uit Gremelslo, 2 uit Wurfeld en 2 uit Heppeneert. De eerste afspraak was dat die 27 naburen per jaar 27 gulden zullen opbrengen om de verlichting van het hoogaltaar en het koor en van de rest van de kerk te betalen en om te zorgen voor brood en wijn. Een tweede bepaling komt er niet want de kanunnik die dit afschrift maakte is middenin een woord gestopt. Voor de rest van de bemalingen zullen we eerst een volledige tekst moeten vinden, in origineel of in afschrift.

Hiermee wil ik mijn lezing beëindigen. De geschiedenis van de parochie Aldeneik na 1570 moet nog geschreven worden.

6/10/2010
Bert Mersch

